

6. Лагунова М. В. Современные подходы к формированию графической культуры студентов в технических учебных заведениях. (Практ. аспект) : монография / М. В. Лагунова. – Н. Новгород : Волж. гос. инженер.-пед. акад., 2001. – 250 с.

7. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка : 80000 слов / С. И. Ожегов ; под ред. Н. Ю. Шведовой. – 22-е изд. – М. : Рус. яз., 1992. – 921 с.

8. Павлова А. А. Методические основы графической подготовки учителя труда и общетехнических дисциплин : дис. ... доктора. пед. наук : 13.00.02 / А. А. Павлова. – М., 1992. – 336 с.

9. Павлова Л. В. Активизация учебно-познавательной деятельности студентов технического вуза с использованием занимательных заданий по инженерной и компьютерной графике : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Л. В. Павлова. – М., 2003. – 234 с.

10. Перминова Л. М. Теоретические основы конструирования содержания школьного образования : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.02 / Л. М. Перминова. – М., 1995. – 436 с.

11. Российская педагогическая энциклопедия. – М. : Научн. изд. Большая Российская энциклопедия, 1993. – 270 с.

УДК 371.32:808.53(048)

Н. О. Вєнцева,
кандидат педагогічних наук, доцент
(Бердянський державний
педагогічний університет)

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСВОЄННЯ ІСТОРИЧНИХ ПОНЬАТЬ УЧНЯМИ 7-Х КЛАСІВ

Постановка проблеми. Вивчення історії в школі допомагає учням виробити правильний підхід до аналізу історичних явищ минулого і сучасного, озброює їх науковим розумінням основних закономірностей суспільного розвитку, ознайомлює з багатомірною спадщиною людської культури. Набути справді наукових знань про окремі історичні події, явища, процеси – означає оволодіти системою понять у всіх їх взаємозв'язках та відношеннях. Засвоєння історичних понять учнями 7-го класу загальноосвітньої школи дозволяє не лише навчати, але й розвивати мислення школярів, аналізувати, порівнювати, синтезувати, класифікувати і врешті-решт узагальнювати історичні факти. Правильне застосування понять учнями дає можливість підвищити якість знань: їх міцність (повноту, тривалість, легкість і безпомилковість відтворення); глибину (кількість усвідомлених суттєвих зв'язків і відношень у знаннях) та системність (усвідомлення певного об'єкта у цілому з усіма його елементами й взаємозв'язками).

Аналіз досліджень і публікацій. У дослідженні проблеми засвоєння понять на уроках історії виокремлюється три етапи. Перший починається із другої половини 30-х і завершується 60-ми роками ХХ ст. У цей період учені-методисти розпочинають дослідження питань формування історичних понять у школярів,

внаслідок чого відбувається наукова дискусія про час та шляхи уведення понять у зміст освіти (індуктивний чи дедуктивний), розробляються загальні рекомендації щодо процесу формування історичних понять (Г. Залеський, О. Мішулін, Н. Андрієвська, В. Бернадський, М. Зінов'єв).

Другий етап у дослідженні проблеми засвоєння понять на уроках історії тривав із другої половини 60-х років до кінця 80-х років ХХ ст. У цей період відбувається дискусія щодо підвищення теоретичного рівня шкільного курсу історії, наголошується на необхідності висвітлення загальноісторичних законів, здійснюються спроби створити систему та послідовність розкриття історичних понять і закономірностей у шкільному курсі історії (В. Пунський, Г. Кревер, Ф. Горелік, Н. Дайрі, І. Лернер, М. Винокурова, І. Лебедева, О. Вагін, Л. Мельник, Ф. Коровкін, Н. Запорожець, В. Демиденко, Г. Донської, Г. Агбалова, Г. Клокова).

Аналіз методичних публікацій дозволив виділити такі характерні риси цього періоду: 1) простежується тенденція до перенесення пояснення загальних понять і законів "униз", тобто уведення їх якомога раніше; 2) здійснюються спроби розробити систему задач до історичних курсів з метою підвищення усвідомленості знань, уміння їх застосовувати (Н. Дайрі, І. Лернер); 3) з'являються перші методичні напрацювання з проблеми засвоєння понять на теоретичному рівні узагальнення (І. Лернер); 4) домінують методичні рекомендації, що сприяють утворенню емпіричних узагальнень; 5) у методичних рекомендаціях превалює індуктивний шлях формування понять, хоча наголошується на необхідності використання дедуктивного способу у старшій ланці; 6) підґрунтям для утворення понять визнаються історичні уявлення, на базі яких шляхом порівняння утворюються поняття; 7) нечіткість механізму формування історичних понять [6].

Третій етап у дослідженні проблеми засвоєння історичних понять учнями розпочинається у 90-х роках ХХ ст. і триває до сьогодні. Цей період позначено зміною методологічних засад в історичних дослідженнях, що відповідним чином відбулося на методиці викладання історії. Відмова від марксистсько-ленінської методології призвела до суттєвих змін у вивченні шкільних курсів історії. У цей період учні починають досліджувати основи формування в учнів понять "демократія", "демократичний" (В. Ландсман), "українська державність" (В. Комаров), "нація" (І. Мішина), "ринок" (А. Мільман), тобто понять, пов'язаних із процесом становлення української державності та загальнолюдськими цінностями. Вивчаються проблеми формування оцінних суджень у процесі засвоєння історичних понять (Л. Ломако, Л. Момот), напрацьовуються нові підходи щодо процесу формування окремих понять.

Отже, вченими вивчалось досить широке коло питань, пов'язаних із засвоєнням та застосуванням понять на уроках історії. Проте не достатньо дослідженими, на наш погляд, залишаються питання визначення понять учнями різних вікових категорій. Тому, метою статті було виявити особливості засвоєння понять учнями 7-х класів на уроках історії.

Історичні поняття є більш високим ступенем організації знань, вищим рівнем узагальнення, формою історичного мислення. Головне їх призначення – організація та регулювання практичної діяльності учнів. Поняття вважаються засвоєними лише за умов їх застосування (розв'язання задач), коли учні навчаються бачити загальне у конкретному. Засвоєння понять – тривалий і складний процес, який у своєму розвитку проходить кілька

ступенів. Перший ступінь характеризується тим, що учні оволодівають ознаками, доступними чуттєвому пізнанню. Другий ступінь – проникнення у внутрішні зв'язки предмета, засвоєння ознак, властивих й іншим однорідним предметам [5].

Щоб забезпечити якісне засвоєння понять, розвивати теоретичне мислення (яке відбувається у поняттях) необхідно відповідним чином побудувати навчальний предмет (вивчення має починатися із загальної моделі, після чого відбувається конкретизація загального). Засвоєння понять відбувається шляхом розв'язання системи проблемних завдань, які вимагають аналізу через синтез, тобто об'єкт у процесі мислення включається у нові зв'язки і тому виступає у нових якостях, що й фіксуються у нових поняттях.

Сучасна методична наука пропонує наступні умови формування понять: наявність базових знань, їх взаємозв'язок; систематизація та узагальнення фактів; необхідність раннього введення терміну і ознак понять; розкриття поняття не ізольовано, а відбувається у зв'язку з іншими поняттями; постійне оперування поняттями; пояснення складних понять на спеціальних узагальнених уроках [1; 3; 5]. Іноді в учнів трапляються випадки розходження між їх знаннями й уміннями формулювати поняття. Ця проблема досліджувалась у радянській методиці, і було розроблено певні рекомендації: у деяких випадках визначення вводять одночасно з предметом, що ілюструє поняття; в інших – спочатку проводять роботу щодо засвоєння певного матеріалу, що розкриває сутність поняття, потім подають саме визначення. Часто визначення вводять під час формування понять [5].

У 90-х роках минулого століття український вчений К.Баханов провів дослідження серед учнів сьомих класів, щодо пізнавальних можливостей цієї вікової категорії і дійшов таких висновків. По-перше, рівень засвоєння понять учнями 7 класів залежить від ступеня узагальнення. Чим конкретніше поняття, тим більше учнів ними володіють. По-друге, складніше даються соціологічні поняття. Наприклад, учням було запропоновано поняття з 3-4 варіантами формулювань. Безпомилково визначили поняття “палеоліт” – 76% учнів, “магістрат” – 63%, “смерди” – 63%, “фільварок” – 62%, “культура” – 4 %, “етнос” – 42%.

З метою виявлення у сучасних учнів умінь визначати та розуміти суть історичних понять, нами було проведено дослідження серед школярів 7 класів м. Бердянська. Після вивчення навчального матеріалу учням пропонувалося дати визначення поняттям: 1) “монархія”; 2) “магдебурзьке право”; 3) “феодал”; 4) “селянин”. Результати першого завдання вміщено в таблиці 1.

Таблиця 1

Особливості визначення понять учнями 7 класів м. Бердянська

Поняття	Дали визначення		Неправильно відповіли	Не відповіли
	Повне	Неповне		
Монархія	62%	36%	2%	0%
Магдебурзьке право	52%	42%	5%	1%
Феодал	66%	33%	1%	0%
Селяни	70%	30%	0%	0%

Отже, в результаті опитування, повне визначення поняття “монархія” (форма правління, за якої вся влада в державі зосереджена в руках однієї особи) у 7 класі дали 62% учнів, 36% учнів неповно визначили поняття (монархія – це

форма правління) і 2% – взагалі неправильно відповіли на це запитання. Деякі труднощі викликало поняття “магдебурзьке право”, лише половина учнів (52%) дали правильну відповідь (магдебурзьке право – це право середньовічних міст на самоврядування), 42% школярів не дали чіткого формулювання (наприклад: середньовічне право, за яким міста звільнялися від управління), неправильно відповіли 5% семикласників і 1% учнів взагалі не змогли пояснити це поняття. Серед семикласників повне визначення поняття “феодал” дали 66% учнів (феодал – це великий землевласник, який володів землею і роздавав земельні наділи (феоди) селянам), неповну відповідь дали – 33% школярів і неправильно відповіли – 2% учнів. Найкраще учні сьомих класів визначили поняття “селяни” правильно – відповіло 70% школярів (селяни ділилися на дві групи: поземельно й особисто залежних; перші були вільними, але за право користуватися землею сеньйора сплачували податки). Неповну відповідь дало 30% учнів.

Другим завданням, яке пропонувалося семикласникам, було співвіднести поняття з визначеннями:

А) Реформа	1. Величезне землеволодіння, яке передавалось у спадщину від батька до сина.
Б) Вотчина	2. Перебудова, перетворення певної галузі суспільного життя.
В) Язичництво	3. Різкий перелом або занепад.
Г) Криза	4. Первісні, дохристиянські релігійні вірування, погляди й обряди.

Після виконання другого завдання нами було отримано такі результати: правильно виконали це завдання – 89% семикласників і неправильно або частково відповіли – 21% учнів. Крім того під час виконання цього завдання учні замінювали одні явища та події іншими, що призвело до змішування понять і заважало школярам давати правильну відповідь.

На наступному етапі дослідження ми визначали рівень сформованості уміння класифікувати, узагальнювати й асоціювати історичні поняття. З цією метою школярам було запропоновано шість понять, які треба було розбити на дві групи. Наприклад, категорії напіввільних селян і людські об'єднання: 1) людське стадо, 2) закупи; 3) смерди; 4) союзи племен; 5) рядовичі; 6) нація. Правильно виконали це завдання 67% учнів, частково 22% і не змогли виконати 11% семикласників.

На останньому етапі дослідження учням необхідно було, по-перше: добрати до понять синоніми і, по-друге: об'єднати декілька понять одним словом. Результати продемонстрували, що правильно вміють узагальнювати поняття 28% учнів, частково (не всі групи понять можуть об'єднати одним словом) – 61% і не змогли виконати цього завдання – 11% семикласників. Щодо добору синонімів, тобто асоціювання понять, учні показали кращі результати: правильно виконали це завдання 83% школярів, частково – 11% осіб і не змогли виконати завдання 6% учнів.

Висновки. Отримані результати свідчать, що учні 7 класів мають загальне уявлення про історичні поняття, при цьому характерною помилкою є те, що частина учнів не може дати повного визначення поняттю чи характерних його ознак, іноді змішуючи та заміняючи одні явища та події іншими. Крім того, школярі, визначаючи поняття, не завжди розуміють відповідний матеріал і не можуть застосовувати поняття на практиці. У процесі застосування історичних

понять увагу учнів спочатку привертає зовнішня сторона тих явищ і подій, які охоплюють засвоювані поняття, тобто вони насамперед оволодівають ознаками, які доступні чуттєвому пізнанню. Крім того усвідомлення відбувається нерівномірно: учні спочатку оволодівають найбільш загальними ознаками, властивими цілому ряду понять. Засвоєння історичних понять перебуває в певній залежності від розуміння історичної перспективи і від ступеня включення їх у розумову діяльність учнів. Основні труднощі цього процесу полягають у невмінні школярів порівнювати певні факти, аналізувати їх, знаходити в них загальне й відмінне, групувати їх, відрізняти більш істотне від менш істотного, робити певні висновки та узагальнення.

Перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження. Стаття не вичерпує проблему засвоєння учнями історичних понять і дає можливість окреслити перспективу подальшої розробки зазначеної теми, а саме, з'ясувати особливості визначення понять іншими віковими категоріями учнів, а також дотримання принципу наступності щодо засвоєння історичних понять.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баханов К. О. Традиції та інновації в навчанні історії в школі : дидактичний словник-довідник / К. О. Баханов. – Запоріжжя : Просвіта, 2002. – 106 с.
2. Баханов К. О. Методичний посібник з історії України : 7 кл. Традиції та інновації в навчанні історії в школі / К. О. Баханов. – К. : Генеза, 2001. – 294 с.
3. Головкина Э. Ф. Вопросы преемственности при формировании понятий на уроках истории в IV-VIII классах : кн. для учителя : из опыта работы / Э. Ф. Головкина. – М. : Просвещение, 1985. – 208 с.
4. Демиденко В. К. Навчання і виховання, розвиток учнів / В. К. Демиденко. – Бердянськ, 2002. – 156 с.
5. Демиденко В. К. Психологічні основи засвоєння історії учнями / В. К. Демиденко. – К. : Радянська школа, 1970. – 127 с.
6. Терно С. О. Формування історичних понять учнів 9-го класу загальноосвітньої школи : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец.13.00.02 “Теорія і методика навчання історії” / С. О. Терно. – К., 2003. – 15 с.

УДК 378.147:373.5:004

Д. Я. Вертипорох,
асистент
(Бердянський державний
педагогічний університет)

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ

Постановка проблеми. В умовах демократизації життя, радикальних змін у його економічній, соціальній і політичній сферах сучасне суспільство потребує освіченого громадянина, здатного до постійного самовдосконалення та саморозвитку. Виховати таку особистість, сформувати її, підготувати